

VÀI Ý NGHĨ KHI XEM “MỘT ĐÊM GIÔNG TỐ”

Nhân dịp kỷ niệm 50 năm ngày từ trần của nhà văn, nhà viết kịch lớn Ru-ma-ni I.L.Ca-ra-gi-an, phân hiệu Kịch nói thuộc trường Nghệ thuật sân khấu Việt Nam đã dựng vở *Một đêm giông tố* của ông, giới thiệu với công chúng yêu kịch nói Việt Nam. Đây là một biểu hiện tốt đẹp cho tình hữu nghị, và sự giao lưu văn hóa giữa hai dân tộc.

Vở *Một đêm giông tố* nằm trong chương trình học tập của học sinh nhà trường. Nếu chúng ta đã theo dõi những tiểu phẩm của nhà trường tham gia hội diễn, và biểu diễn trước công chúng vừa qua chắc đã thấy rằng với vở *Một đêm giông tố*, trình độ diễn xuất của học sinh đã được nâng lên rõ rệt. Diễn viên đóng tương đối đều tay. Ở một vài người đã tỏ ra làm chủ được vai mình và bắt đầu có những sáng tạo.

Anh Đoàn Dũng trong vai Đumitrúckê nhân vật chính trong kịch. Xây dựng nhân vật này Caragian đã sử dụng các độc bạch và bàng bạch để kể lại những sự việc đã qua. Có chỗ anh phải nói một mình tới 15 trang sách in. Những đoạn như thế rất khó cho diễn viên, nhất là những diễn viên mới vào nghề. Hơn nữa trong tính cách của vai anh đóng có những mặt đối lập khá phức tạp: Vừa phải làm mình tỏ ra thanh cao, tế nhị, thông minh, biết trọng danh dự; nhưng người xem thì phải hiểu ngược lại hoàn toàn. Những khó khăn đó nói chung anh đã vượt được và mang đến cho khán giả một chân dung khá sinh động về tên tư sản kiêm địa chủ tỉnh nhỏ của Rumani. Đây là những thành tựu bước đầu rất đáng hoan nghênh. Anh Nguyễn Trọng Trinh trong vai Naê Ipanhgetscô. Một nhân vật luôn sống đôi với vai Đumitráckê trên sân khấu. Anh đã tạo cho nhân vật mình một cá tính khác biệt hẳn với nhân vật Đumitráckê. Chính vì vậy mà hai vai này đã nương được vào nhau mà tôn nhau lên. Anh đi vào vai của mình một cách thanh thản, tự chủ. Đây là một báo hiệu tốt cho việc phát triển tài năng của mình.

Những vai nữ trong *Một đêm giông tố* về diễn xuất có yếu hơn những vai nam: Nhân vật Zida do hai chị Kim Thư và Minh Mẫn đóng. Chị Mẫn trong diễn xuất có nét già dặn hơn; nhưng lại kém đi cái phần nũng nịu, óng ẹo của nhân vật mà về phía này Kim Thư có những nét khá đạt.

Vêta vợ ông chủ Đumitrăckê, một trong những vai chính do Phương Nhi đóng. Khi Phương Nhi lên sân khấu, vở kịch bị chia làm hai phong cách riêng biệt hẳn nhau. (Theo tôi biết đây là một ý đồ riêng của đạo diễn nên xin lưu lại bàn ở phần sau). Phương Nhi không ồn ào mà lắng sâu vào tâm trạng. Quả thật khi gặp những đoạn trữ tình, lúc cần phải biểu hiện những nỗi niềm bên trong của một người đàn bà lãng mạn, khao khát tình yêu thì chị đi vào khá thanh thoát. Trái lại những trường hợp phải khuếch đại tính cách của nhân vật mình để hòa vào không khí hài hước chung của vở kịch thì rõ ràng Phương Nhi thành lạc lõng, gượng gạo. Qua lần biểu diễn này khán giả đã nhìn thấy khá rõ sở trường và sở đoản của chị: Chị đi vào bi kịch sẽ thành công hơn là hài kịch.

Sau buổi công diễn đầu tiên, tôi có được nghe anh Đình Quang đạo diễn vở *Một đêm giông tố* trình bày những dự kiến của anh khi xây dựng vở kịch này. Tôi rất hoan nghênh khi biết anh có ý định tập trung vào tính chất đả kích, tố cáo của vở kịch. Nêu bật lên cái ý nghĩa chính trị của tác phẩm. Chúng ta ở sau Caragian hơn nửa thế kỷ, lại ở vào một hoàn cảnh mà tiếng nói tố cáo giai cấp tư sản, địa chủ được cất lên tự do không bị bạo lực đe dọa như thời kỳ tác giả đã sống. Vì thế chúng ta tiếp tục và làm rõ hơn ý định của người xưa không nói hết là điều rất nên.

Dựa vào ý đồ tốt ấy mà đạo diễn khuếch đại những tính cách của nhân vật trong kịch, tô đậm thêm những điều xấu xa bỉ ổi về nhân cách những kẻ mà anh định tập trung đả kích. Trong đó có những nhân vật như Venturianô. Anh lấy hẳn cái tính người ở hẳn. Trên sân khấu có lúc anh cho hẳn bò lổm ngổm như một con chó, dí hẳn mũi vào mà ngửi gấu vấy phụ nữ v.v... Làm như thế vì anh muốn hạ nhân vật xuống tới mức thấp hèn nhất. Về mặt này tôi suy nghĩ có hơi khác, và

qua những lần thể nghiệm trên sân khấu thì kết quả cũng không hẳn như ý định của anh mà có phần ngược lại.

Một điều đáng làm cho chúng ta suy nghĩ là tại sao Rumani quê hương của Caragian khi dựng vở kịch này, đạo diễn lại đưa nó lại gần với thể kịch drame. Có lẽ nhà đạo diễn đã muốn dùng sức thuyết phục của những mũi nhọn chân thực nhà văn đã phản ánh lên trong tác phẩm mà đánh vào cái xã hội Rumani xưa kia sẽ mạnh mẽ hơn.

Giả thử cứ để cái anh chàng Venturianô đường đường là một gã sinh viên trường Luật, một ký giả, một nhà ngôn luận được xã hội sùng bái, mà phun ra những lời trống rỗng, si tình, hay leo lên diễn đàn mà quát tháo những lời vô nghĩa, ngu dốt như trong tác phẩm thì tự nó đã đánh nó khá chua cay. Nếu chúng ta cường điệu quá làm mất tính chất thuyết phục đi thì sự đả kích không tăng lên mà còn có phần tác dụng ngược lại. Cũng ví như khi ta đem so sánh con rận với hạt đỗ đen thì dễ sợ hơn là so sánh nó với con trâu.

Sau khi đọc một số hài kịch của Caragian, nhất là vở *Một đêm giông tố* của ông càng giúp tôi nhận rõ thêm rằng: Việc khuếch đại những tính cách nhân vật lên đến mức không còn sức thuyết phục nữa là không có lợi cho tác phẩm.

Caragian trong những hài kịch của mình, có một thủ pháp châm biếm nhẹ nhưng cay độc. Ông thích để cho sự việc tự nói. Cũng do viết dưới lưới kiểm duyệt của mật thám thời ấy, nên những mũi nhọn đả kích của ông thường giấu kín. Ông gợi lên tưởng như rất khách quan và giao cho khán giả tìm lấy ý nghĩa mỉa mai của tình tiết.

Những tiếng cười trong kịch ông thường thường do tình thế tạo nên hơn là ở cách nói hài hước. Phong cách nói trên cũng đã thể hiện rất rõ trong vở *Một đêm giông tố*. Tác giả để cho Kiriắc bế bà chủ trên tay và nói với ông chủ đang đi tuần ngoài đường rằng: “Đừng ngại ông chủ ạ; tôi sẽ sẵn sàng chia sẻ cái danh dự làm chồng của ông”. Hay để nói lên một lòng tin mù quáng, ngu xuẩn của tên chủ, tác giả đã để cho chính hắn vợ được cái tang chứng của kẻ cắm sừng lên đầu mình đang hăm hở đi tìm thủ phạm. Nhưng khi tên thủ phạm Kiriắc đến nhận cái tang vật kia là của nó, thì ông chủ lại ngớ ra mà bảo: “Ồ, cái thằng

bông lơn này, sao chú mày không nói sớm. Thật là tệt, những lúc tức giận dễ làm người ta mù quáng...”. Những chi tiết như thế không ồn ào, mà lắng rất sâu. Người xem không cười lên được mà chỉ cảm thấy một cái gì gờn gợn kinh tởm. Sức mạnh của hài kịch Caragian chính là đã dùng được những mũi nhọn chân thực mà đánh vào xã hội đương thời. Nó có nhiều tính chất đả kích (satire) hơn là tính chất bông lơn hài hước (farce).

Khi dựng vở *Một đêm giông tố* lên sân khấu, Đình Quang đã quá thiên về mặt hài hước. Chính vì muốn nâng mọi tính cách trong kịch lên để phục vụ cho tính chất hài hước, nên anh đã tạo cho vở kịch thành hai phong cách riêng biệt. Những nhân vật nào có thể khai thác thiên về hài hước anh đều làm. Riêng chỉ có Vêta không thể khai thác như trên được anh đành để nguyên, dựng theo phong cách hài kịch châm biếm nên Vêta trở nên lạc lõng với không khí chung. Sở dĩ tôi khẳng định như vậy vì trong kịch bản, giữa Zida và Vêta tác giả viết bằng một phong cách như nhau. Mặc dù tác giả có tập trung hơn cho Vêta một số đoạn trữ tình, một số đoạn lãng mạn nhẹ nhàng. Nhưng rõ ràng không có cái vết hằn ngăn cách như khi đạo diễn đưa lên sân khấu.

Tiếng cười là một ưu thế đặc biệt của thể hài kịch dùng đánh vào những tập tục, những thói hư tật xấu, những tính chất bản thủ hèn hạ của xã hội mà tẩy rửa, mà đả kích. Khi dựng vở *Một đêm giông tố*, đạo diễn đã có ưu điểm khơi lên được tiếng cười liên tục từ đầu đến cuối. Bên cạnh ưu điểm ấy, đạo diễn có lúc đã hơi lạm dụng trong việc khai thác những yếu tố gây cười. Ở một số đoạn đã khai thác những yếu tố gây cười. Một số đoạn đã chạy theo thị hiếu của số khán giả ít thẩm mỹ, khơi lên tiếng cười hơi dung tục. Hiện nay trong công chúng, còn có một số thích thú xem những đoạn như thế. Nhưng đã đến lúc những người làm nghệ thuật phải chú ý giáo dục, nâng cao khiếu thẩm mỹ của quần chúng.

Tôi rất buồn khi phải đọc trên một tờ báo hàng ngày trong bài phê bình vở kịch này có đoạn viết: “*Những chi tiết bức thư tình dính vào móng Spiridon; Kiriác vở tự tử và Vêta hôn nhau chùn chụt; cái lịch*

sự rờm của Venturianô trong lúc nguy cấp v.v... đều là sáng tạo của đạo diễn”. Có lẽ tác giả của bài báo đã khen nhầm.

Những sáng tạo không phải ở chỗ ấy. Thành công của đạo diễn là anh đã đưa được lên sân khấu vở hài kịch *Một đêm giông tố* trong hoàn cảnh khó khăn về trình độ diễn viên còn hạn chế, mà vẫn đạt được những nét trong sáng, hấp dẫn. Anh xử lý bộ ba nhân vật Spiridon, Kiriác và Đumitrăckê một cách hợp lý. Qua ba nhân vật ấy, anh đã mang đến cho khán giả quá trình hình thành một tên địa chủ kiêm thương gia Rumani. Hơn nữa qua 7 nhân vật trên sân khấu, anh đã dựng lên được một bức tranh về sự lầy lụ; phát hiện sự bất lực của lớp tư sản Rumani thời đó. Đây cũng chính là ý đồ của tác giả mà anh đã thực hiện được.

Đến nay vở kịch *Một đêm giông tố* đã diễn nhiều lần trong công chúng và được dư luận hoan nghênh. Điều đó cũng là một khẳng định tốt về những thành công của vở kịch. Những điều bất đồng giữa tôi và đạo diễn nói ở trên, tôi muốn chỉ coi như một gợi ý bàn bạc, đóng góp vào cho vở kịch thành công hơn.

Văn nghệ số 3-1963